

TALIJANSKI JEZIK DANAS, JEZIK KOJI TEŽI JEZIČNOM POJEDNOSTAVLJENJU

(OSVRT NA PREDAVANJE PROFESORA MICHELE CORTELAZZO)

DANIJELA BERIŠIĆ ANTIĆ
Sveučilište u Zadru, Odjel za talijanistiku
University of Zadar, Department of Italian Studies

Primljeno / Received: 1. IV. 2016.

U lipnju 2015. godine Odjel za talijanistiku Sveučilišta u Zadru organizirao je ciklus predavanja profesora Michele Cortelazzo, jednog od najvažnijih talijanskih jezikoslovaca, na temu „*Come si muove la norma linguistica nell'Italia d'oggi*“.¹ Michele Cortelazzo je profesor i pročelnik Odjela za jezikoslovlje i književnost (*Dipartimento di Studi linguistici e letterari*) Sveučilišta u Padovi s kojim Odjel za talijanistiku Sveučilišta u Zadru vrlo uspješno održava znanstveno-nastavnu suradnju. Padovansko i zadrsko sveučilište surađuju u razmjeni nastavnika i studenata i organiziranju gostujućih predavanja padovanskih profesora iz talijanske književnosti i jezikoslovlja. Interdisciplinarni međunarodni znanstveni skup „Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana“ („*Letteratura, arte, cultura tra le due sponde dell'Adriatico*“) koji se svake godine održava naizmjenično u Padovi i u Zadru na kojem sudjeluju mnogobrojni zadrski i padovanski znanstvenici, ali i znanstvenici kako stranih Sveučilišta tako i onih diljem Republike Hrvatske, jedan je od vrlo važnih oblika suradnje sa profesorom Cortelazzom. Svojim znanstvenim postignućima profesori su doprinijeli promicanju spoznaja iz područja jezikoslovlja, znanosti o književnosti, povijesti i povijesti umjetnosti i srodnih disciplina, ostavivši svoj trag u zbornicima radova objavljenim u Zadru i Padovi.

JEDAN OD NAJVEĆIH EKSPERATA TALIJANSKOG JEZIKA

Na osnovu objavljenih radova i citiranosti profesor Cortelazzo je na trećem mjestu među redovnim profesorima u znanstvenom (disciplinarnom) području. Najveći njegov doprinos čine 200 znanstvenih radova među kojima su najznačajniji prikupljeni u sljedećim zbirkama: *Lingue speciali. La dimensione verticale*, (Padova: Unipress, 1990); *Italiano d'oggi*, (Padova: Esedra, 2000); *I sentieri della lingua. Saggi sugli usi dell'italiano tra passato e presente* (ur. C. Di Benedetto, S. Ondelli, A. Pezzin, S. Tonello, V. Ujcich, M. Viale, Padova: Esedra, 2012), a njihovo je uže područje interesa vezano uz suvremeni talijanski jezik i posebne (strukovne) jezike. Profesor Cortelazzo analizira promjene koje

¹ Prijevod autorice: „Kako se mijenjaju jezična pravila u današnjoj Italiji“.

nastaju u suvremenom talijanskom jeziku i bavi se pojednostavljivanjem administrativnog i pravno-političkog jezika. Što se tiče posebnih jezika profesor Cortelazzo smatra da opći jezik obuhvaća različite vrste jezika čiji izbor ovisi o potrebama govornika i o komunikacijskoj situaciji. Pod specijaliziranim diskursom profesor kaže da se podrazumijeva “*una varietà funzionale di una lingua naturale, dipendente da un settore di conoscenze o da una sfera di attività specialistici, utilizzata, nella sua interezza, da un gruppo di parlanti più ristretto della totalità dei parlanti la lingua di cui quella speciale è una varietà, per soddisfare i bisogni comunicativi (in primo luogo quelli referenziali) di quel settore specialistico...*” (Cortelazzo, 1994: 8).²

GLAGOLSKI SUSTAV I SINTAKSA REČENICE

U uvodnom predavanju profesor Cortelazzo objašnjava da se talijanski jezik neprestano mijenja i brzo evoluirao. Osim standardnog jezika koji je uzet kao model svih govornika, propisana kao primjer u poučavanju i koji se koristi ponajviše u pisanju na visokoj razini, postoji jedna nova vrsta talijanskog jezika, tj. “*l’italiano dell’uso medio*” (Sabatini, 1985) o “*neo-standard*” (Berruto, 1987) koji predstavlja neostandardni, pojednostavljeni oblik jezika, moderan i neformalan. Neostandardni jezik, koji u današnje vrijeme koriste u govoru i učene osobe, u odnosu na standardni talijanski jezik karakterizira sustav konvencionalnih (dogovorenih) znakova i pravila koji se odnose na leksik, morfologiju, fonetiku, tekstualnost i sintaksu. Gramatika se nalazi u paradoksalnoj situaciji. Govoreći o gramatici koja predstavlja vrstu koda koji nam govori što se mora činiti, a što je zabranjeno, misli se prvenstveno na pravila usvojena u školi, posebice u ranijoj školskoj dobi. Ta pravila se „ukorjenjuju“ u svim učenicima jer “*l’impatto che la norma trasmessa dall’insegnante esercita sugli alunni è straordinario*” (Serianni, 2011: 73).³

Ali, kako kaže i sam profesor Cortelazzo, neke oblike koje su učitelji, ali i normativna gramatika osuđivali, teže zauzeti svoje mjesto ne samo u neformalnom pisanom obliku, već i u formalnom zamjenjujući neke od struktura koje se gotovo više i ne koriste. Neke od tih preoblika su uporaba *lui e lei* (on i ona) u funkciji subjekta umjesto *egli/ella/esso/essa*; prevladavanje uporabe nenaglašenog oblika zamjenice *gli* (im, m. i ž. r. mn.) u dativu množine umjesto *loro* i *le*; učestalost oblika pokaznih zamjenica (ovaj) ‘*sto* i (ova) ‘*sta* umjesto *questo* i *questa*.

Od deset ponuđenih tema vezanih za područje jezičnog sustava koji teži prema neostandardnom jeziku među studentima je pokazano veliko zanimanje za glagolski sustav, tj. razliku između uporabe perfekta i aorista (*la scelta del passato prossimo al posto del passato remoto*); uporabe indikativa umjesto konjunktiva u zavisnim rečenicama (*la scelta dell’indicativo nelle proposizioni subordinate al posto del congiuntivo*) i sintaksu

² Prijevod autorice: „funkcionalna raznolikost prirodnog jezika koja ovisi o području znanosti ili specijaliziranim aktivnostima, korišten, u cijelosti, od strane manjeg broja govornika u odnosu na cjelokupni broj, jezik čija posebnost je raznolikost, kako bi se zadovoljile komunikacijske potrebe (na prvom mjestu one odabrane) tog specijaliziranog

polja.“ Cortelazzo, M. (1994), *Lingue speciali*. Padova: Unipress, 8.

³ Prijevod autorice: „pravila koja učitelji prenose učenicima imaju nevjerojatan utjecaj“, Serianni L., „Dal testo di grammatica alla grammatica in atto“ in Corrà L., Paschetto W (2011) *Grammatica a scuola*, Milano: Franco Angeli s.r.l., 73.

rečenice nazvanu „podijeljena sintaksa“⁴ (*sintassi della frase detta „la sintassi segmentata“*) koja donosi novi način dislokacije nekih elemenata u rečenici, tj. premještanje u lijevo i premještanje u desno⁵ (*la dislocazione a sinistra e a destra*).

Profesor Cortelazzo ističe da između perfekta koji se još naziva i složeni perfekt (*il passato prossimo o il perfetto composto*) i aorista nazvanog jednostavni perfekt (*il passato remoto o il perfetto semplice*) postoji velika sličnost, ali isto tako i velika razlika vezana za aspektualnost, a ne temporalnost. Profesor je predstavio studentima rezultate analize koju su provele Lo Duca Maria Grazia i Rosaria Solarino (1992) na korpusu od 32 teksta (bajke, kinematografske radnje i autobiografske epizode). Istraživanje o uporabi perfekta, aorista i prezenta je provedeno na uzorku od 9 punoljetnih ispitanika iz Barija i Padove. Rezultati su pokazali da se u Padovi, za razliku od Barija, aorist ne koristi u prepričavanju stvarnih događaja. U Bariju i Padovi za prepričavanje radnje filma većinom koristi prezent, u Padovi ponekad i perfekt, a u Bariju se koristi i aorist.⁶ Iz provedenog istraživanja se zaključilo da se na jugu Italije i u područjima gdje su zastupljeni sicilijanski, salentinski i kalabreški dijalekt aorist koristi posebice u prepričavanju osobnih doživljaja predstavljajući jezično bogatstvo čiji oblici se trebaju naučiti jer se ovo glagolsko vrijeme susreće u mnogobrojnim romanima i bajkama.

U govornom talijanskom jeziku, posebice u zavisnim rečenicama, konjunktiv (*il congiuntivo*) se sve manje koristi. Težnja da se konjunktiv zamijeni indikativom (*l'indicativo*) se očituje u mnogim slučajevima dajući rečenici drugačiju semantičku vrijednost. Ova težnja je prisutna u velikom broju zavisnih rečenica nakon bezličnih izraza, riječi poredbenog značenja, superlativa i neodređenih zamjenica. Ista težnja nije dopustiva ako se ono što se kaže u glavnoj rečenici smatra neistinitim od strane osobe koja govori. Uporaba konjunktiva je obvezna u zavisnim kondicionalnim rečenicama, u pogodbenim, dopusnim, finalnim i isključnim rečenicama, te nakon epistemičkih pridjeva (*gli aggettivi epistemic*). „*Il congiuntivo non è morto e sopravvive molto bene, lotta insieme a quasi tutti noi, è un tesoro linguistico*“...⁷ kaže profesor Cortelazzo i nadodaje: „*Quanti più congiuntivi ci sono in un testo, tanto più il congiuntivo è vitale*“.⁸

Treći jezični fenomen talijanskog neostandardnog jezika je premještanje ulijevo i premještanje udesno (*la dislocazione a sinistra e a destra*) određenog elementa pri čemu dolazi do izmjene pravilnog redoslijeda sintaktičkih jedinica u rečenici koji je u talijanskom jeziku određen sljedećim poretkom: subjekt-glagol-objekt (*soggetto-verbo-oggetto*). Premještanje jedne od komponenata, najčešće subjekta ili glagola služi za isticanje određenog rečeničnog elementa. Premještanje ulijevo se već uvriježilo bilo u govornom bilo u pisanom obliku, ponajviše u novinskom jeziku, jeziku oglašavanja, u književnoj prozi i poeziji.

⁴ Prijevod autorice.

⁵ Prijevod autorice.

⁶ Lo Duca M. G., Solarino R. (1992), „Contributo ad una grammatica del parlato: testi narrativi e marche temporali“ in Brasca L, Zambelli L. (a c.di) *Grammatica del parlare e dell'ascoltare a scuola*. Firenze: La nuova Italia, Firenze, 33-49.

⁷ Prijevod autorice „Konjunktiv nije mrtav i jako dobro preživljava, bori se sa svima nama i predstavlja jezično blago.“ (M. Cortelazzo na drugom predavanju 3.6. 2015., Sveučilištu u Zadru).

⁸ Prijevod autorice „Koliko konjunktiva ima u jednom tekstu, tolika je i njegova važnost.“ (M. Cortelazzo na drugom predavanju 3.6. 2015., Sveučilištu u Zadru).

POUČAVANJE TALIJANSKOG JEZIKA KAO DRUGOG I STRANOG JEZIKA

Profesor Cortelazzo smatra da su 70-te godine XX. stoljeća bile prekretničko razdoblje za talijanski jezik koji danas teži pojednostavljenju, postajući govorni jezik, tj. neostandardni jezik za velik broj ljudi. Neostandardni talijanski jezik se može definirati kao pojednostavljena varijanta standardnog jezika kojeg karakteriziraju oblici puno bliži govornom jeziku, prisutnom u mnogobrojnim tekstovima moderne književnosti. Na prvi pogled čini se da između govornog i pisanog talijanskog jezika nema jasne granice jer neki oblici neostandardnog jezika (prije sastavni dio substandardnog jezika) vezani za glagolski sustav i sintaksu rečenice, koje su učitelji nekoć oštro kritizirali i zabranjivali, počinju bivati prihvatljivi.

Može se postaviti sljedeće pitanje: na koji način talijanski jezik treba poučavati studentima, posebice stranim studentima, uzimajući u obzir da studenti trebaju naučiti stvaran i mogući jezik kako bi ga mogli koristiti u konkretnoj situaciji? Stoga je vrlo bitno poučavati strane studente idiomatskim izrazima i kulturi, te im na prvom mjestu objasniti način na koji funkcionira jezik u stvarnim situacijama sa svim svojim jezičnim fenomenima, kako kaže profesor Cortelazzo, predstavljajući znak životnosti talijanskog jezika koji brzo evoluirao. Spomenuti jezični fenomeni ne predstavljaju opasnost za standardni jezik jer je snaga tradicionalnih pravila jezika još uvijek jaka i značajna.

Kako bi se poučavao strani jezik treba krenuti od njegove uporabe da bi se potom izvela gramatičkih pravila osnovana na spontanom zaključcima studenata (induktivno zaključivanje), a potom zaključak potvrđuje ili opovrgava učitelj. Gramatička pravila treba poštovati u pismenoj i govornoj komunikaciji, posebice službenoj. Budući da su akademski građani upravo oni koji ističu da čovjek vrijedi koliko je pismen, važno je čuvati i njegovati tradiciju jezika, idiomatske izraze, ali i poštovati njegova pravila i zakonitosti kad je to nužno i logično. Poznavanje neostandardnog talijanskog jezika dopušta stranom studentu da komunicira bez ikakvih zapreka sa talijanskim govornicima u određenim kontekstnim situacijama. I na kraju ono što je vrlo zanimljivo jest to da neki znanstvenici (Rebeggiani 2002/2003) predlažu kako bi bitne značajke talijanskog neostandardnog jezika trebale imati udjela u talijanskim gramatikama, posebice onima za strance.

LITERATURA:

Berruto, G. (1987) *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*, Roma, Carocci, 63.

Cortelazzo, M. (1994) *Lingue speciali*, Padova: Unipress, 8.

Lo Duca M. G., Solarino R. (1992) Contributo ad una grammatica del parlato: testi narrativi e marche temporali in Brasca. U: L, Zambelli L. (ur.) *Grammatica del parlare e dell'ascoltare a scuola*, Firenze, La nuova Italia, str. 33-49.

Rebeggiani, L. (2002/2003) *L'italiano neo-standard*, Leibniz: Universität Hannover, 11.

Sabatini, F. (1985) L'italiano dell'uso medio: una realtà tra le varietà linguistiche italiane. U: G. Holtus and E. Radke (ur.), *Gesprochenes Italienisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, Narr, str. 154-184.

Serianni, L. (2011) Dal testo di grammatica alla grammatica in atto. U: Corrà L., Paschetto W. (ur.), *Grammatica a scuola*, Milano, Franco Angeli s.r.l., 73.